

նոյն եւրոպական եղանակով: Մեծ ուշք են դարձնում և թուարանութեան ուսման վերայ: Աշխարհագրութեան ուսումն սկսում են ճափոնիայի ուսումնասիրութեամբ, որից անցնում են ֆորէայի և Զինաստանի աշխարհագրութեան: Բարձրագոյն շրջաններում սովորեցնում են և Ամերիկայի ու եւրոպայի աշխարհագրութիւն: Օտար լեզուներից պարտաւորիչ է անգլիերէնը: Ճափոնական դրամացի առանձնայատկութիւնն են կազմում իւրաքանչիւր գաւառի և տեղի յատուկ պարապմունքների և արհեստների աւանգումն նոյն իսկ ժողովրդական դպրոցներում:

*
* *

Վ Լ Բ Ս Ի Մ .

(Շարունակութիւն)

Դերսիմցոց նուիրական հաւատալիքն Մովսեսի գաւազանն է. նորա սաստիկ կը զայրանան երբ մահմեդականներ սրանց էր ք ե ա ն (հաւատոյ հիմը), կամ օրէնքի փայտ կը հայհոյեն, վասն զի նորա այդ անարգանքներն Մովսեսի գաւազանին ուղղուած կը համարեն. արդէն տէտէներն զՄովսէս իւրեանց նախապապն կը համարեն, նաև Մովսիսից սերած և յաջորդած նորան, որով այսօր Ղ.զլբաշ-դէրսիմցոյն և մահմեդական թիւրքերու մէջ յաւիտենական թշնամութիւն տիրած է: Մահմեդական մի գործ է դէրսիմցոյն համար, փոխադարձաբար դէրսիմցի քիւրդն ևս ատելի է մահմեդականի առաջ և անպատիւ տանապատիկ քան զհայն:

Դերսիմցի քիւրդն երբեմն երկրէն դուրս մահմեդականներու մէջ կը գտնուի, այդ ժամանակ նա հալածանք կը կրէ որ իսլամութիւն ընդունի, և երբ որ և իցէ մի պաշտպանութիւն չգտնէ, ակամայ իսլամ կը դառնայ. այսպիսիք այլ ևս չեն կարող ոտք դնել Դերսիմ: սոցա թիւր շատ քիչ է:

Դերսիմցի ժողովուրդն տէտէներուն ուսը, գօտին, ծունկը և ոտքը կը համբուրէ, տանը մէջ գտնուած ամենալաւ գորգն, կապերտն նորա կը նուիրէ:

Տէտէներու երես ու գլուխն երբէք չի ածիլուիր. մի տէտէ երբ մի այլ մեռնող տէտէի պիտի յաջորդէ, եօթը տէտէ մկրատ ի ձեռին կը խուզեն գլուխը և ձեռք զնկով տէտէ կը ձեռնագրեն:

Այս ժողովուրդն ընդհանրապէս աղքատ է և բարեկեցիկ կեանք վարելէ զուրկ, սակայն իւրաքանչիւրն ունի չափամալ հրացան, դաշոյն, եսթա-

ղան կոշուած մեծ դանակն, տապանչա կոշուած ատրճանակը, և այս ամէնը միշտ իրմէ անրաժան կը պահէ. սրանցով աներկիւզ դէրսիմցին խիտ անտառներու մէջ մղուելով գազաններ կ'սպանէ, վայրենի անասուններ կ'որսայ, որոց մսով և մորթով իւր պիտոյքն կը հոգայ. իւր զէնքը ընդհանրապէս աւազակութեան համար կը գործածէ. նա անխտիր կը կողոպտէ զզլբաշն և հայն, իսկ մահմեդականն թէ կը կողոպտէ և թէ կ'սպաննէ:

Իրենց մէջ ցեղեր կան, որք իրարու թշնամի են և գրեթէ միշտ ընդհարումներ կ'ունենան իրարու հետ, բայց երբ արտաքին պատերազմ ծագի, մեծ և փոքր երկու անհաշտ ցեղեր անմիջապէս միանալով պատերազմ կը մղեն թշնամեաց դէմ:

Դերսիմցու կենն ևս շատ անգամ իւր մարդուն միացած՝ օրերով կը պատերազմի մի այլ հակառակորդ ընտանեաց հետ:

Այս աներկիւզ ժողովուրդն անտառներու մէջ տեղ-տեղ փոքրիկ գիւղեր կազմած է, իւրաքանչիւր գիւղ 5—10—15 տնէ բաղկացեալ, իւրաքանչիւր տնուոր անտառին մի կողմն իւրեան կը յատկացնէ, փէտատ ասուած գործիով այդ վայրն կը քանդէ, այդտեղ իւրեան արտ կը շինէ ու կը սերմանէ գարի, ցորեան և այլ ընգեղէն, Ուժեղ և բռնաւոր մարդիկ աւելի շատ և յարմար վայրեր գրաւած են: Ամէն ծառատունկ կ'աճի այդտեղ, բացի խաղողէն և թթեն:

Գրեթէ ամէն դէրսիմցի սակաւ ինչ գիտէ հայերէն, սոքա բացի հայերէնէ կը խօսին նաև թիւրքերէն և քիւրդերէն. վերջինս շատ մի գաւառաբարբառներու կը բաժանուի, թիւրքերէն և հայերէն խօսած միջոցին չ և չ տառի հնչիւն չնշմարտիր, առաջնոյն տեղ չ՝ իսկ երկրորդին տառերն կը գործածեն:

Սոքա որչափ որ գարի, ցորեան կը սերմանն, սակայն իւրեանց հացն կորեկ ու զըլզըլ է. ցորեան, գարի, ընկոյզ, բուրդն կը տանեն դաշտային երկրներն, Դերսիմի ստորոտներն, Փերին, Բերգակ, Խողաթ, Չմշկածագ, Վաման ևլն. վայրեր, կը փոխարինեն կորեկի ու զըլզըլի հետ, կը տանեն հաց կը շինեն ու կուտեն: Ցորեան տալով նաև կ'ստանան չոր թուրթ, որով համեղ կերակուր կը պատրաստեն:

Դերսիմցիք կորեկ ու զըլզըլ կը սերմանեն այն վայրերն, ուր ջրոտ երկիր է, սակայն իրենց չրաւականացներ:

Դերսիմցիք ընդհանրապէս սակաւակիր են. երկրի դիրքն ու ժողովուրդի զբաղումն գտածով գոհանալ վարժեցուցած է. որպէս ասացի իրենց հացն կորեկ ու զըլզըլն է, կերակուրն ևս չորա-

ցած թիվէ շինած հալուան րաղարջէ կօման, չոր-
թանը, չորեկին, իւրը և Դերսիմ-քեչէկին, Զո-
րացած թուիւր կ'աղան, կը խարկեն և հալուայ կը
շինեն:

Կօման որ թանձր բաղարջ մի է, բուրակի
յատակի քարը կը տաքացնեն, վերան կը գետեղեն
կորեկէ կամ ցորեանէ խմորն, երեսն կը կորդեն
սաճ, սաճի վերան կրակ, որով կ'եփի, երեսէն մի-
ջաւայրն կը կտրեն, կը հանեն, հանածը կը բրդեն
հանուած վայրը, ուր կը լեցնեն հարուած չորթան
և առատ իւղ ու կուտեն: Զորթանը գէրսիմցոյն
ամենակարեւոր կերակուրն է և գլխաւորաբար պա-
տեհարմի միջոցին կը գործածէ: 3—4 կտոր չոր-
թան կը դնէ պարկն, որով տաս օր կ'ապրի կրծե-
լով միշտ: Այստեղ նաև լաւ չորեկի կը պատրաս-
տուի, որ պանրի մի տեսակն է: սակայն կարծես
թէ կարագ իւղի և սերի խառնուրդ մի է:

Դերսիմ-քեչէկին ևս է կօման. հարած չոր-
թանի մէջ կը բրդեն, այնչափ կը հարեն որ հերի-
սայի ձև կը ստանայ, վերան իւղ լեցնելով կ'ուտեն:

Կօման ամենապատուաւոր կերակուրն է գէր-
սիմցոյ, հարսանիքն առանց կօմայի հարսանիք չհա-
մարուիր. աղքատներն չեն կարող առատ իւղ ու-
նենալ: այլ սաճի վերայ կը շինեն բաղարջ և ծմուռ
կուտեն: Պանիր շատ քիչ անգամ տեսնուած է
այս երկրին մէջ:

Կաղանկուն (գաղպին) ամառն միշտ կայ և
շատ առատութեամբ կ'իջնայ:

Դերսիմցին վերին աստիճանի մաքրասէր
է, թէև հին շորերով, Բարդաղանի կողմով ևս
մաքուր են, օտար կանանց հետ խառնուիլն
մեծ մեղք է իւրեանց համար: Հագուստներն
շատ անպաճոյճ և պարզ է, սպիտակ կտակէ շապիկ
և վարտիկ կը հագնեն, մի կարծ իշիկ և կէս թև
ունեցող ապա, գլուխին ունին թաղքեայ քօլոզ,
Բէկերն ևս ժողովրդեան ձեւը կը հագնեն, իսկ երբ
գուրս պիտի գան մի հեռու գիւղ, երկար և
իրենց հասակով դպուն կը հագնին, վերան չեփ-
կէն և մուղ (գորշադոյն) գոյն ունեցող ա-
պա, ոտներն ևս կարմիր քջմա:

Կանաչք ևս սպիտակ թումպան և երկար շա-
պիկ հագած են, ետեից ևս կախած են մաղէ հիւ-
տուած երկար շուաններ իրրև ծամ գլուխին ձը-
ղած մի Էաղմա. կնոջ զարդարանքը ընդհանրապէս
բիթը անցուցած խզման (գինդ) է:

Դերսիմցին կը սնուցանէ եղ, կոփ, ոչխար և
այծ, երկիրն լեռնային և անտառային լինելուն՝
վերջինիս աւելի խնամ կը տարուի. աւելի են
Դերսիմի եղներն. դաշտային հարուստ ժողովուրդն
իւր եղներն աստի կը դնէ:

Աւելին մասնաւոր արհեստաւորներ, որք մի
կացիտով կը շինեն փայտեայ տաշտ, սեղան, թխակ,
լատտի թխակահետուկ, գզալ, շերեր ևլն.:

Մ Ի Ի Բ Ը Լ Ք Յ Ի Բ .

Միրաք կամ Միրաքցի կը կոչուի այն փոք-
րիկ հայ ժողովուրդն, որք Դերսիմի մէջ կը բնա-
կին. իւրեանց քաջութեամբ Դերսիմի քիւրդ բե-
կերու ու ժողովրդեան մէջ համբաւ ունին և հա-
մակրանք դառն են:

Ըստ աւանդութեան սոքա հայ թագաւորնե-
րու սերնդից են և ի վաղուց ամբողջ Տէրութանի
փիճակին տէր էին. Խսկզբանէ մի տան մէջ եղած
եղբայր էին, որոց մին Տէր Յովհան անուամբ քա-
հանայ էր, որոյ անունամբ այս դաշտապետինը Տէր-
ովան կոչուած է:

Հաւորու վանքեցիներ և Հարտիւ գիւղացի-
ներ ևս զիրենք Միրաք կ'անուանեն, որպէս զի Մի-
րաքցիներու համբաւն ստանան. սակայն բուն Մի-
րաքցիք կը պնդեն թէ նոքա Միրաքցի չեն, նաև
իրենց ցեղին չեն պատկանիր, փաստ կը բերեն թէ
նոքա երկուստ ժողովուրդ են, որոց մէջ մէկը ե-
ղած չէ որ Միրաքցիի յատկութիւնը ունեցած լինի:

Բուն Միրաքցիք տարածուած են ամբողջ Դեր-
սիմի մէջ, իւրաքանչիւր բէկի մօտ 2—3 տուն
Միրաքցի բնտանիք կը գտնուի. բէկեր սոցա հա-
ւատարմութեան վերայ մեծ վստահութիւն ունին,
ամէն պատերազմի միջոցին պատերազմող խմբերու
յառաջընթացներէն մէկն կամ երկուքն հայեր են,
Միրաքցի հայեր յօժարութեամբ այս պաշտօնը
յանձն կ'առնեն, որոց նաև բէկերն առատապէս կը
վարձատրեն. սոքա պատերազմի սկզբնաւորութիւն
կը դնեն, քիւրդ խումբն կողեւորեն, որպէս կասէ
Մինաս, «Թապուր պօղան» (բանակ աւերող) են:

Օսմանցիներու հետ ունեցած մի ընդհարումն
ևս (վերջին պատերազմին) Փոխայ դաշտին մէջ ե-
ղաւ. քրդական խմբին առաջնորդողն էր Միրաքցի
Վիրօն (Վիրակոս), որ շատ մեծ քաջութիւն գոր-
ծեց. հրացանաձգութեան ժամանակ քամին օսման-
եան բանակի հրացաններու ծուխն քրդերու վը-
րայ բերաւ. քիւրդքի չկարողացան տեսնել օսման-
ցիս, երկնչելով թէ պիտի պաշարուին, խոյս տուին:
Վիրօն զինք պաշարուած դտնելով կատաղաբար
կը շարունակէ պատերազմն, եղբայրն կը հասկա-
նայ որ Վիրոյին գնդակներն սպառած են, յօգնու-
թիւն կը հասնի, Վիրօն մի գնդակ արձակելուն 5
մարդ պիտի տապալէր գետին, Օսմանցիք տեսնե-
լով որ 300 մարդէ աւելի սպանեց Վիրօն յետ
քաջուեցան:

Վիրոյի եղբայր Ղամբար դեռ ողջ է այս
պատերազմի մէջ իւրեանց գործունէութեան վերայ
հետեւեալն պատմած է, որ իւր բարրաոգով կը ՂԷ
նեմ այստեղ:

(Են շարունակութիւն)

Ս. Հայկունի: